

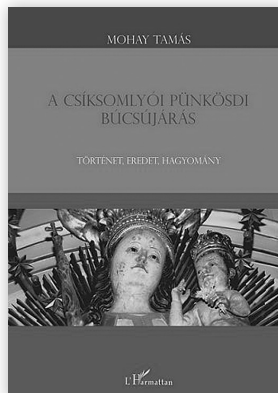
TÁNCZOS VILMOS

Kitalált hagyomány?

Mohay Tamás *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás* című könyvéről*

Mohay Tamás *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás* című könyvéről teljes joggal mondhatjuk el, hogy nemcsak nagyszabású, hanem úttörő jelentőségű tudományos vállalkozás. A búcsújárás magyar néprajzi kutatásában előzmény nélküli olyan értelemben, hogy ez az első olyan szakmunka, amely méltó terjedelemben és sokirányú szempontok szerint összefoglalja egy búcsújáráshely történetét, feldolgozza és kritikailag értékeli a vonatkozó forrásokat. Részjelenségekről ugyanis már eddig is születtek kitűnő tanulmányok, olyanok is, amelyek egy-egy kegyhely recens búcsújáró gyakorlatát mutatták be, de átfogó tudományos munka mindeztidáig még egyetlen magyar kegyhelyről sem készült.

A könyv megjelenését több évtizedig tartó terepmunka, levéltári és könyvtári kutatás előzte meg. Mohay Tamás, a budapesti ELTE oktatója, 1985 óta intenzív módon a rendszerváltás óta foglalkozik ezzel a témával. Miután néprajzi szakfolyóiratokban és konferenciakötetekben sorra jelentette meg kutatási részeredményeit¹, az alapos forrásfeltárás

* Mohay Tamás: *A csíksomlyói csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*. Nyitott Könyv L'Harmattan, Budapest, 2009. p. 380.

¹ Térszerveződés a csíksomlyói pünkösdi búcsún. *Néprajzi Értesítő* LXXVIII. 1996. 29–58.; Hagyomány és hagyományteremtés a csíksomlyói búcsún.

és a következetesen végzett helyszíni terepmunka eredményeként mára elérkezett oda, hogy a csíksomlyói búcsújárásra vonatkozó szintézisét elkészíthesse.

Mivel időben változó, évről-évre más és más arcot mutató rituális eseményről van szó, a történetiség szempontjainak érvényesítése egy ilyen alap kutatás esetében kézenfekvő módszertani követelmény. A könyv ennek megfelelően az 1949 előtti, „hagyományos” búcsújárást mutatja be, vagyis azt a búcsús gyakorlatot, amikor a csíksomlyói kegyhely vonzáskörzete jobbára még csak a Székelyföld katolikus részeire és a moldvai csángóságra korlátozódott. A kommunista és a „jelenkori” posztkommunista korszakban kialakult modern kori búcsújárási rituálékról a szerző egy másik könyvet fog összeállítani, amely szerves folytatása lesz a jelen munkának. A kutatási tárgy illetően szétválasztása teljes mértékben indokolt, ugyanis a technikai civilizáció térhódítása és a 20. századi történelmi-politikai változások oly mértékben változtatták meg a búcsú lezajlását és a szokáselemek jelentéseit, hogy a második világháború utáni búcsújárásokat valóban célszerű külön elméleti-módszertani keretben vizsgálni. Ebben a második kötetben kerül majd sor a búcsújárás 1949 utáni formáinak értelmezésére: a tér- és időstruktúrák modern kori átszerveződésének vizsgálatára, a búcsújárás vezető egyéniségeit, specialistáit érintő legújabb kori változások bemutatására, a paraliturgikus elemek visszaszorulási folyamatainak megvilágítására, a búcsúhoz kapcsolódó, egyre szaporodó profán programok, jelenségek feltárására, az elektronikus médiumok hatásának kutatására és nem utolsósorban a mai búcsús gyakorlat identitásképző funkcióinak átfogó elemzésére.

In: S. Lackovits Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében*. II. Veszprém–Debrecen, 1997. 130–148.; Egy ünnep alapjai. A csíksomlyói búcsú új megvilágításban. *Tabula* III. 2000. 2. 230–256.; Kájoni Jánostól Márton Áronig. Kétszázötven év a csíksomlyói pünkösdi búcsújárás alakulástörténetéből. In: Pócs Éva (szerk.): *Rítus és ünnep az ezredfordulón*. Budapest, L'Harmattan, 2004. 221–245.; Moldvai magyarok pünkösdkor Csíksomlyón. In: *Csodaszarvas*. Östörténet, vallás és néphagyomány. I. Budapest, Molnár Kiadó, 2005. 173–186.; Egy ünnep alapjai: a csíksomlyói pünkösdi búcsú új megvilágításban. *Keresztény Magvető* (Kolozsvár) CXI. 2005. 2. 107–134.; Vonzáskör változásban: búcsújárás Csíksomlyóra. *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2006*. Csíkszereda, 2007. 273–324.; Bukaresti magyarok a csíksomlyói búcsúban. *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum. Sepsiszentgyörgy, 2007. 677–696. A csíksomlyói búcsú eredettörténete. In: Szemerkenyi Ágnes (szerk.): *Folklor és történelem*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007. 404–421.

A Mohay Tamás által következetesen érvényesített történeti szemlélet nemcsak a búcsújárás hagyományos és modern formáinak szétválasztásában érhető tetten, hanem abban is, hogy a rendelkezésre álló, olykor meglehetősen szűkös források alapján igyekszik korról-korra nyomon követni a búcsújárás hagyományainak történeti alakulását. Már elvégzett megbízható alap kutatásokra csak ritkán támaszkodhatott: a legtöbb korszak és a legtöbb jelenségcsoport esetében forrásfeltárára és -elemzésre, sőt olykor erős forráskritikára volt szükség, tehát a könyv jelentős része fontos alap kutatások eredményét adja közre.

A könyv hat nagy, egymástól világosan elhatárolható és belsőleg is jól tagolt fejezetből áll. A bevezető a kutatás tematikus határait jelöli ki és tisztázza a legfontosabb *elméleti fogalmakat* (pl. szent hely, búcsújáróhely, a búcsú mint rituális dráma, Mária-tisztelet, népi vallásosság stb.). Az első nagy fejezet azokat az *intézményes kereteket* és a hozzájuk kapcsolódó kultúrtörténeti hatásokat mutatja be, amelyek századok óta körülveszik a búcsújárást, közvetlenül vagy közvetve behatárolják a búcsújárási gyakorlatot, meghatározva a búcsújárás történeti formáinak alakulását. A szerző ebben a fejezetben felvázolja az erdélyi katolikusok, majd szűkebben a csíki ferences kolostor történetét, történetileg ismerteti a művelődés intézményeit (a csíksomlyói ferences iskola, iskolai színjátszás, ferences könyvtár, nyomda, orgona stb.), kitér a csíksomlyói plébánia jelentőségére stb. A könyv 2. fejezete a búcsúra vonatkozó *történeti források* számbavétele és kritikai értékelése: olyan eredeti, alapos forrásfeltáráson alapuló tömör összefoglalás, amely előzmény nélküli a magyar búcsújáró hagyományok kutatásában és amelyet a legkülönbözőbb szakterületek kutatói forgathatnak nagy haszonnal. A szerző előbb a búcsúra vonatkozó egyházi (mindenekelőtt ferences) levéltári forrásokat veszi számba, majd egy terjedelmes, alaposan szerkesztett részfejezetben sort kerít a 19. század közepe óta folyamatosan megjelenő sajtóanyag szakszerű ismertetésére és a forrástípus értékelésére. Ezután kerül sor a csíksomlyói búcsújárás néprajzi szakirodalmának mint forrástípusnak a bemutatására. A régi csíksomlyói búcsúk vizuális reprezentációival (metszetek, fényképek, néprajzi filmek stb.) külön alfejezet foglalkozik, ugyanis Mohay Tamás úgy véli, hogy a kegyhelyhez kapcsolódó képanyag „a maga nemében elsőrangú forrása történeti vonatkozásoknak is” (103.) A történeti vizuális reprezentációk néprajzi-antropológiai jelentőségének ilyenén felismerése talán nem új a magyar néprajzi kutatásokban, de az a következetes mód, ahogyan a könyv lapjain ezt a forrást a kutató

újra és újra megszólaltatja, már egészen újszerű tudományos gyakorlat. Itt jegyezzük meg, hogy a könyv mellékletében található gazdag fényképanyag (116 fénykép) különösen értékes, hiszen jobbára a nagyközönség előtt eddig ismeretlen felvételeket tartalmaz. Egy modern kutatói szemléletben nemcsak a búcsú történeti vizuális reprezentációi, hanem a búcsú rituális tárgyai is felértékelődnek, és ugyanilyen megfontolásból külön alfejezetet kapnak. Ez teljesen indokolt, hiszen a búcsú számos történetileg változó fontos rituális gyakorlata kapcsolódik a csodatevő Mária-szoborhoz, a labarumhoz, a búcsúághoz, a templomi zászlókhoz, a keresztekhez, a csengettyűkhöz stb.

A búcsújárás történeti formáinak áttekintése az *Eredettörténet* című, 3. fejezettel kezdődik, amely a témakörben már korábban is közzétett tudományos publikációk egybeszerkesztett és jelentősen bővített változata. A fejezetben megfogalmazott tézis már a korábbi kisebb publikációk révén is széles visszhangot váltott ki a csíksomlyói búcsúval foglalkozó szakemberek, a klérus, sőt a tágabb közönség körében is.² A budapesti kutató ugyanis az írott történeti források alapján arra a következtetésre jutott, hogy mivel a csíksomlyói pünkösdi búcsú *eredetmítosza* először csak a 18. század végén bukkan fel a rendelkezésre álló forrásokban, vagyis az 1567-es ún. „nagyerdei csatának” a korabeli történeti dokumentumokban nincs nyoma, következésképpen a búcsú általánosan ismert eredettörténete nem egyéb mint katolikus egyházi értelmiségiek által irányított tudatos mítoszképzés, azaz olyan kulturális jelenség, amit az antropológiai irodalomban „szerkesztett hagyomány”, „hagyományalkotás” („invention of tradition”) és más hasonló műszavakkal neveznek meg. Mohay Tamás a búcsú eredetmítoszáinak keletkezését az 1770-es évekre teszi, és a mítosz keletkezésében döntő jelentőséget tulajdonít Losteiner Leonárd csíksomlyói ferences történész kéziratos történeti munkáinak, valamint az ugyancsak nagy műveltségű, csíkrákosi származású Cserey Farkas bécsi udvari tanácsos *Geographia Mariana Regni Hungariae* címmel idézett, 1780-ból keltezett, azóta elveszett „könyvének”. Ez utóbbi munkáról, amely a nagyerdei csata első magyar nyelvű leírás-

² Különösen az erdélyi unitárius egyházi értelmiség fogadta élénk érdeklődéssel Mohay Tamás újszerű tudományos eredményeit. A búcsú eredetmítoszáinak keletkezését leíró tanulmányát, amely eredetileg egy budapesti néprajzi szakfolyóiratban jelent meg (Egy ünnep alapjai. A csíksomlyói búcsú új megvilágításban. *Tabula* III. 2. 230–256.), néhány év múlva a kolozsvári unitárius folyóirat is újraközölte (*Keresztény Magvető* CXI. 2005. 2. 107–134.).

sát is tartalmazza, jó valószínűséggel állítható, hogy voltaképpen nem is az akkortájt Bécsben élő Cserey Farkas, hanem az ő szilágykrasznai birtokán tevékenykedő ferences udvari káplán, P. Katona György munkája. Mohay Tamás ezt követően gondos oknyomozó szemlélettel szól a 18. század végén megteremtődött mítosz további terjedéséről, arról, hogy a le nem zajlott „nagyerdei csata” története, hogyan vált hivatkozási alappá a romantika századában.

A könyv 4. fejezete a búcsú *alakulástörténetét* tekinti át a kezdetektől 1949-ig igen sokszínű forrásanyag alapján, a könyv utolsó két nagy fejezete pedig a csíksomlyói nagy *rituális dráma módszeres leírását* tartalmazza. A *Résztevők* című 5. fejezet összefoglalja a búcsújáróhely *vonzáskörzetére és résztvevőire* vonatkozó történeti adatokat, különös tekintettel a búcsús csoportok lélekszámának alakulására. Ezt a kutatói alapállást az a felismerés indokolja, hogy a hagyományos világban a búcsús csoportok szerveződésének alapját mindig a lokalitás jelenti. A *Szervezés és idő* című 6. fejezet a búcsú hagyományos *szertartásrendjének* alakulását tekinti át történeti korszakok szerint.

A csíksomlyói búcsú hagyományos formáira vonatkozó történeti rekonstrukció során Mohay Tamás mindenekelőtt *írott forrásokra alapoz*. Ezek a források azonban minél messzebb megyünk vissza az időben, annál gyérebbek és annál kevésbé adnak elég részletes, néprajzilag is értékelhető képet a búcsújárás történeti formáiról. Az a kutatói igyekezte, hogy minden lehetséges forrást felkutasson, rendkívül tiszteletre méltó és – az objektív lehetőségekhez mérten igen eredményes is (a sajáttermékek néprajzi forrásértékének felhasználása például a könyvben mintaszerű alaposággal történik), de be kell látnunk, hogy bizonyos szokáselemek leírása, sőt akár említése is teljesen hiányzik az írásbeliségből, tehát a búcsújárás történeti formáiról alkotott képünk kizárólag írásbeli források figyelembe vétele mellett nem lehet teljes. Például a Kis-Somlyó hegyén zajló napkultuszról, vagy a búcsú templombeli vigíliáinak (templomalvás) mikéntjéről, a forgalomban lévő ima- és népénekhagyományról, a búcsú hiedelemvilágáról és különféle mágikus rituáléiról, a megessett gyógyulásokról és egyéb „kisközösségi csodákról”, az egyes falvak búcsús útjairól stb. ezek az írott források általában nem tudósítanak.

Mohay Tamás tehát kizárólag a „szakmailag biztos”, a tudományosan is értékelhető forrásokat vizsgálja. Teljes figyelmét a forrásként felfogott magasműveltség, azaz az írásbeliségben élő „nagyhagyomány” kutatására és értékelésére fordítja, és a búcsújáró gyakorlat népi elemeit, az

ún. „kishagyományt”³ is leginkább a magasműveltség lenyomatának, azaz egy folklorizációs folyamat végtermékének tekinti. Igényes kutatóként sehol nem csábul „ingoványos” talajra: azokról a néprajzi jelenségekről, amelyek létezhetnek ugyan, de amelyekre vonatkozóan nincsenek értékelhető írott történeti adatai (pl. napkultusz, Mária-tisztelet ősi formái, különféle paraliturgikus búcsús gyakorlatok stb.), inkább nem beszél, és igen helyesen határozottan elhatárolódik attól a lehetőségtől, hogy újabb, „klasszikus” néprajzi módszerekkel gyűjtött adatokat a múltba vetítsen vissza vagy hogy későbbi adatok birtokában hipotetikusán „feltöltse” az egyes történeti korok búcsújárási gyakorlatára vonatkozó hiányzó/hiányos néprajzi ismeretek adatbázisát.

A búcsúnak azonban számos olyan történeti vonatkozása is van, amelyet források híján bizonyára sohasem sikerül majd megnyugtató módon megvilágítani. Az önmagával szemben rendkívül szigorú és a tudományos módszertanhoz ragaszkodó Mohay Tamás sem állítja azt, hogy amit írott történeti forrásokkal igazolni, leírni lehetetlen, az egyáltalán nem is létezik. Ez természetes, hiszen a meg nem ismerhető iránti érdeklődés a legszigorúbb szakmai módszertanok szerint is jogosult, különösen akkor, ha olyan nagy fontosságú „forráshiányos” tudományos kérdésről van szó, mint a somlyói püünkösdi búcsú eredete. Helyénvaló és szükséges tehát számba venni azokat a búcsú eredetére vonatkozó történeti adatokat, körülményeket, amelyek továbbra sincsenek kellőképpen megvilágítva:

1. Csíksomlyó már a középkorban Mária-kegyhely volt, erről tanúskodik IV. Jenő pápa 1444-ben kelt búcsú kiváltságot adó levele, amelyben arról esik szó, hogy Csíksomlyóra nem szűnik meg „összefolyni”, „összeseregleni” (latinul: „confluere esse”) a nép. A dokumentum szerint a kegyhely ekkori búcsús ünnepe Sárlos Boldogasszony napján, júl. 2-án volt, mint ahogy ma is ez a kegytemplom „valódi” templombúcsújának napja. A búcsúról tudósító első értékelhető források azonban csak a 17. század közepéről, jezsuitáktól származnak, de ezek a források már egyértelműen *püünkösdi* búcsújárásról tudósítanak. Tehát a csíki búcsús ünnep valamiért épp a 16. századi vallási viszályok idején került át püünkösdszombatjára. A csíksomlyói püünkösdi búcsú *történelmi emlékbúcsú* jellege tehát nem a 18. század végén alakult ki, hiszen a 17.

³ A „nagyhagyomány” és „kishagyomány” Robert Redfield amerikai szociálantrópologus kategóriái, előbbi a műveltek írott kultúráját, utóbbi az iskolázatlanok orális hagyományos kultúráját jelenti.

század első felében már évről-évre bizonyíthatóan pütkösdí búcsút tartottak ezen a kegyhelyen, amelynek a kor vallásos mentalitásának megfelelően igenis lehetett *fogadalmi* jellege. Más megfogalmazásban: nem az ún. „kitalált hagyomány” 18. század végi megszerkesztői” voltak azok, akik a történelmi emlékezés rituális gyakorlatát kialakították, hiszen ez már jóval korábban is létezett. Egy 1649-es jezsuita jelentésben *expressis verbis* arról esik szó, hogy a székelyek „minden évben Pütkösdkor összegyűlnek Szűz Máriának a székely hegyek között lévő kegyhelyén” (137. old.). Jellemző, hogy ebben az évben egy épp arra járó jezsuitát, aki a pütkösdí búcsún nagy tömeg előtt szónokolt, a nép ott akart tartani, mert „nagy lenne a lelki aratása körükben”.

A csíksomlyói pütkösdí búcsú tehát mindenképpen a történelmi emlékbúcsúk tipológiai csoportjába sorolható. E búcsúk jellemző sajátossága, hogy *a búcsú napjának genetikai összefüggése van azzal a történelmi eseménnyel, amellyel az illető emlékbúcsút kapcsolatba hozzák.*

2. További tény az is, hogy *a reformáció terjedése* a 16. század második felében valamilyen oknál fogva valóban *megállt a Székelyföld közepén*, és a keleti székelység áttérítésére végül is nem került sor. Ennek valódi okait, körülményeit nem ismerjük (pl. mi volt ebben a szerepe katolikus főúri családoknak?), de hogy a régi hit, jogszokások, társadalmi berendezkedési formák stb. sikeres megtartása a keleti székelység körében egy barokk kori fogadalmi emlékbúcsú megtartásához vezethetett, igenis elképzelhető.

3. Az 1566–1568 táján tetőződő erdélyi vallási feszültségek alapos vizsgálata egyháztörténészek, de leginkább történészek feladata. A csíksomlyói búcsújárás eredetéről szólva, mindenképpen *szükség lenne a korszak valóság, társadalmi és politikai viszonyainak elemzésére.* Ha az eredettörténet mítoszának írásos létezése viszonylag későbből – Mohay Tamás szerint csak a 18. század végétől – datálható is, de ebből még nem következik az, hogy magának a csíksomlyói búcsújárásnak ne lenne tényleges köze a 16. század középső harmadához. Még ha csak hipotetikus is, de fel kellene tételeznünk, hogy a somlyói pütkösdí búcsú eredete idáig nyúlik vissza, következképpen az alapos történelmi korrajz elengedhetetlen.

De már a rendelkezésre álló adatok is azt sejtetik, hogy többről is szó van itt, mint pusztá hipotézisről. Tudvalevő például, hogy az unitárius fejedelemsnek és közvetlen környezetének hatására ezidőtájt katolicizmus ellenes országgyűlési határozatok is születtek (például 1566 végén), amelyek épp 1567 táján természetsszerűen vezettek vallási

feszültségekhez, amelyeket épp az 1568-as tordai országgyűlés vallás-szabadságot kimondó törvénye volt hivatott rendezni. Ebben az időben a feszült vallási és társadalmi helyzet (pl. adóbehajtások) *lehetővé tett egy összeütközést* a katolikus székelység és a városi polgárság támogatását élvező antitrinitárius fejedelem, illetve a fejedelem megbízottjai, például az ennek „képében” eljáró udvarhelyi főkapitány között.

4. Mohay Tamás kitűnő könyve körütekintően és részletező alapos-sággal mutatja be a megesett vagy meg nem esett 1567-es hargitai csatára vonatkozó „szerkesztett szöveghagyomány” 18. század végi keletkezési körülményeit és a szövegkorpusz alakulását. Megtudjuk belőle, hogy a „kitalált hagyomány” ekkori megszövegezői (Losteiner Leonárd, Cserey Farkas, P. Katona György stb.) kapcsolatban álltak egymással, egyetlen szellemi környezetet alkottak, és együtt formálták ezt a szöveghagyományt. Kérdés azonban, hogy milyen források, milyen akkor érvényben lévő írott és orális hagyomány alapján dolgoztak. Pílanatnyilag ugyanis nem ismerjük a „mítoszt” kétszer is megfogalmazó ferences rendtörténész Losteiner nagy, latin nyelvű kéziratok munkáinak (*Chronologia...*, *Propago Vitis...*) forrásait, sőt magukat a munkákat is csak későbbi ismertetésekből idézi Mohay Tamás. A gyulafehérvári érseki levéltár jobbára latin nyelvű 16–17. századi forrásait is alaposan át kellene vizsgálni, ahhoz hogy a csíksomlyói búcsú eredetének kérdésében világosabban lássunk. Mohay Tamás könyvének megjelenése óta például Darvas-Kozma József csíkszeredai esperes történész több olyan forrást is talált, amelyek arra utalnak, hogy ez a „mítosz” nem a 18. század végi „kitalált” hagyomány, hanem jóval korábban is létezett, sőt valószínű, hogy mögötte valóban megtört történelmi események állanak.⁴ Eszerint 1567-ben a Kis-Somlyó-hegyi pünkösdi pálos (sic!)⁵ búcsúra

⁴ A csíkszeredai plébániahivatal kiadásában megjelent, eredeti forrásdokumentumokra is támaszkodó kis füzet adatai: Darvas-Kozma József: *Czenstochowa Csíksomlyó. 1484–1567*. Csíkszereda, 2010. 14.

⁵ A Kis-Somlyó hegyén már a ferencesek 1442-ben történt megtelepedése előtt is pálos remeték éltek, akik a kápolnák őrei is voltak. A pálos templomok pünkösdi szombatjára szóló búcsús kiváltságait a 15–18. század folyamán több pápa is megerősítette. Mohay Tamás a pünkösdi teológiailag nem indokolt csíksomlyói Mária-búcsút feltételezen a pünkösdi hajnali napvárással, a ferences diákok tavaszünnepeivel stb. hozza összefüggésbe, de ezek a magyarázatkísérletek nem bizonyíthatók, és semmiképpen nem lehetne velük indokolni egy a katolikus székelység egészére és a moldvai csángóságra kiterjedő, több évszázadra visszamenő búcsús gyakorlatot.

jött hívek, értesülvén Telegdi Mihály udvarhelyi székely főkapitány és királybíró támadó szándékáról, hogy a bajnak elejét vegyék, a Hargitára siettek, és miután a Lónyugtató helyen diadalmaskodtak, zöldágakkal⁶ tértek vissza Csíksomlyóra, majd a győzelem helyén keresztet állítottak. A kolozsvári jezsuiták 1581-es csíki missziós útjuk után háztörténetükben már megörökítették ezt az eseményt, ebből másolta ki már 1727-ben (!) Péterffy Domokos ferences misszionárius,⁷ majd később 1780-ban a *Geographia Marianna* című könyvében Cserei Farkas is. Sokatmondó az is, hogy Báthory István 1572. aug. 17-én arra utasítja Kornis Farkas és Geréb János udvarhelyszéki királybírókat, hogy „minthogy az országnak köztörvénye van arról, hogy ki ki azt a vallást követhesse, amelyen lelkiismerete inkább nyugszik”, ezért „a római vallást követők háborgatását, papjaik vallásos szertartásaikban való akadályoztatását szüntessék meg, s őket ezen szabadságukban tartsák meg és védelmezzék.” Amikor 1735-ben Oláhfalut (ma: Szentegyháza) és Kápolnásfalut, ezt a két Csík és Udvarhely között fekvő települést egyházilag az udvarhelyi esprességhez csatolják, a csíki papság azzal érvelve tiltakozik az elcsatolás ellen, hogy a csíkiak ezeket a falvakat is saját vérükkel és véres fegyverekkel védték meg, amit a hagyományok és az évkönyvek is bizonyítanak: „*proprio sanguine et armis cruentatis defensum reddiderant ab hinc Olafalviensium et nostri prodecessores voluerunt /:uti traditiones et analis testantur:/ totum Parochiam Olafalviensem/ licet in politicis exceptum:/ in negotio spirituali a Sacra Sede Csikiensi dependere, ab ea dirigi et illi inviolabiliter incorporatum et ad perpetuum manere, nisi Olafalvienses armis Csikiensium defensi fuissent...*”⁸

Amikor az eredetmítosz 18. század végi terebélyesedéséről beszélünk, azt is meg kell kérdeznünk, hogy vajon *nem állt-e valamilyen létező néphagyomány az egyházi értelmiség által „szerkesztett” eredetmítosz mögött?* Ezt bizonyítani természetesen lehetetlen. Az viszont kétségtelen, hogy a kidolgozott történet számos olyan mondai toposzt (pl. a fejedelmet felbujtó ármánykodó udvari pap; a bevárt ellenségre döntött fák, a bennszovertak levágása), középkorias vallásos képzetet (csatára buzdító, tündöklő

⁶ A zöldágra mint győzelmi jelképre vonatkozó korabeli adatokat bőven találunk például Georg Kraus 17. századi erdélyi szász történetíró *Erdélyi krónika. 1608–1655.* című munkájában is. (Magyarra fordította, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta: Vogel Sándor. Budapest, Ómagyar Baráti Társaság Kiadói Részlege, 1994.)

⁷ Benedek Fidél: *Csíksomlyó. Tanulmányok.* Kolozsvár, Szent Bonaventura – Új sorozat 22. 2000. 251. és 232., 512. jegyzet.

⁸ Mindhárom adat forrása: Darvas Kozma J. i. m. 9–12.

palástú ferences; ima Máriánál a győzelemért; csata előtti földre borulás; hálaadás a templomban) és rituális közösségi viselkedési formát (csatába vonuló nők kibontott és leeresztett haja, a győztesek viruló zöld ággal való visszatérése) tartalmaz, amelyeket egyházi értelmiségi ember a maga kútfejéből nem találhatott ki, ellenben népi körökben ilyen képzetek igenis terjedhettek. Feltűnő, hogy az ismert 18. századi szövegváltozatok jelentős mértékben és lényeges elemekben különböznek egymástól. Csak egyet érteni lehet Mohay Tamással, amikor nem annyira a változatok *különbözőségéről*, mint inkább *fejlődéséről* beszél, de erről a „fejlődésről” egészen biztosat csak az eredeti forrásszövegek részletesebb szövegelemzése után lehetne mondani. Úgy tűnik, mintha a szerzők nem egymást (vagy nemcsak egymást) másolták volna, hanem mintha valamiféle mögöttes szöveghagyomány ismert elemeiből szerkesztették volna meg a nagyzerdei csata történetét. Az eredetmítoszhoz kapcsolódó mondahagyománynak eszerint lehetett valamiféle alapja, amint ezt korábban már mások is (pl. a csatában magában kételkedő Rugonfalvi Kiss István és Fodor Sándor is) feltételezték.

Mohay Tamás kitűnő könyve alapos, szakszerű és részletes forrásfeltárással pontosan mutatja be a 16. századi mitikus eseményről szóló történet alakulását az 1770-es évektől kezdve a romantika koráig. Abban azonban továbbra is joggal kételkedünk, hogy ez a „legendatörténet” csak ekkor, a 18. század végén keletkezett volna, mint ahogy abban is, hogy a mitizálódott történetnek ne lett volna történelmi alapja. Ma még nem tudni, hogy a reformáció megtorpanására mi módon került sor a Székelyföld közepén, de lehetséges, hogy ebben a katolikus székelység ellenállásának is része volt. A csíksomlyói püünkösdi búcsú pedig századok óta ennek az ellenállásnak, a hithez való ragaszkodásnak fogadalmi emlékünnepe.